

پول، واحد ارزش و رایجترین واسطه دادوستد و وسیله پرداخت. این مقاله مشتمل است بر سه بخش:

الف) تاریخچه و اقسام پول.

ب) نظام پولی در جهان اسلام.

ج) احکام فقهی.

الف) تاریخچه و اقسام پول

در جوامع ابتدایی به جای استفاده از پول در معاملات، دادوستد به صورت پایاپای (تئاتری)، یعنی تبادل کالا یا خدمت با کالا یا خدمت دیگر، انجام می‌گرفت. اما این نوع معامله معایبی داشت که از مهمترین آنهاست: ۱) عدم امکان ذخیره قدرت خرید به دلیل پایین آمدن کیفیت کالا یا تغییر سلیقه‌ها که موجب کاهش ارزش مبادله‌ای کالا می‌شده است؛ ۲) فقدان معیار همگانی برای سنجش ارزش کالاها؛ ۳) عدم امکان انعقاد قراردادهای مشروط به پرداخت در آینده (میلر و پولسینلی^۱، ص ۳۳؛ نیز ← تئاتر^۲).

پول کالایی. برای غلبه بر مشکلات اقتصاد تئاتری، در هر یک از جوامع، کالایی به عنوان پول انتخاب شد که به آن پول کالایی^۲ گفته می‌شود. نوع پول کالایی به تناسب شرایط جغرافیایی و اقتصادی جوامع متفاوت بود: در آبادیهای کنار دریاها، صدف؛ در مناطق سردسیر، پوست حیوانات؛ و در جامعه‌های کشاورزی و دامداری، چارپایان اهلی بویژه گاو (← مورگان، ص ۱۱-۱۲).

پول فلزی (یا پول کالایی فلزی). پول فلزی، بویژه از طلا و نقره، در تکامل پول کالایی پدید آمد و رایج شد. این فلزات به این دلایل به عنوان پول انتخاب شدند: دوام، یک شکل بودن، سهولت در استاندارد شدن، و آسانی تشخیص و حمل و ذخیره‌سازی و تقسیم‌پذیری آنها.

پول کالایی فلزی از سده هشتم پیش از میلاد تا سده چهاردهم/ بیستم رایج بوده است. سابقه رواج سکه فلزی به قرن هشتم یا نهم پیش از میلاد در لیدیا، واقع در آسیای صغیر، می‌رسد. در قرن چهارم پیش از میلاد، ایران نخستین کشوری بود که نسبت برابری سکه‌های نقره و طلا را بر مبنای $\frac{13}{4}$ و یک قرار داد (همان، ص ۱۳، ۱۵).

در دوره طولانی رواج پول کالایی فلزی، دو نظام پولی در جهان وجود داشته است: ۱) نظام پولی دو فلزی (طلا و نقره) که از آغاز پدید آمدن پول فلزی تا قرن سیزدهم/ نوزدهم رایج بود؛ ۲) نظام پولی یک فلزی (طلا یا نقره) که از ۱۲۹۷ تا ۱۳۳۲/ ۱۸۸۰-۱۹۱۴ رواج داشت (فرهنگ جدید پول و امور مالی

پول‌گریو^۳، ذیل "gold standard: theory") و از ۱۳۰۴ تا ۱۳۱۰ ش/ ۱۹۲۵-۱۹۳۱ استاندارد طلا - ارز و از ۱۳۳۸ تا ۱۳۵۰ ش/ ۱۹۵۹-۱۹۷۱ استاندارد طلا - دلار برقرار بود (همانجا).

در نظام پولی دو فلزی، طلا و نقره پول رایج قانونی بودند. در این نظام نرخ قانونی ثابتی برای مبادله سکه‌های طلا و نقره با یکدیگر وجود داشت، این نرخ در ضربخانه تعیین می‌شد و به ارزش واقعی طلا و نقره در بازار وابسته نبود (گربر^۴، ص ۳۰۸-۳۱۰). سکه‌ها استاندارد بودند و وزن ثابتی داشتند و معلوم بود که از مقدار معینی فلز، چند سکه می‌توان ضرب کرد (فرهنگ جدید پول و امور مالی پل‌گریو^۳، ذیل "gold standard"). در این نظام، قیمت‌ها ثبات نسبی داشتند؛ اگر قیمت طلا و نقره در بازار از قیمت آنها در ضربخانه کمتر می‌شد، فلزی که ارزش آن کاهش یافته بود از کالای پولی به کالای غیرپولی تبدیل می‌شد، و اگر ارزش آنها افزایش می‌یافت، عکس این روند رخ می‌داد: در نتیجه نسبت بازار به نسبت ضربخانه نزدیک می‌شد (← همان، ذیل "bimetallism").

نظام پولی دو فلزی مشکلاتی داشت که مهمترین آنها عبارت بود از کمیابی نسبی سکه طلا، تغییر نسبت مبادله طلا و نقره با کشف معادن جدید و تغییر سطح قیمت‌ها که به دلیل همین مشکلات، از دهه ۱۸۷۰/۱۲۹۰ اغلب کشورها به نظام پولی یک فلزی روی آوردند.

نظام پولی یک فلزی - بویژه طلا - ثبات قیمت بیشتری به همراه آورد و مانع ایجاد تورم یا کاهش ارزش پول توسط مقامات پولی می‌شد. استاندارد طلا ضعفها و کاستیهایی نیز داشت: هزینه حفظ استاندارد طلای تمام عیار زیاد بود؛ افزایش ناگهانی تقاضا و کاهش ناگهانی عرضه طلا قیمت‌ها را بالا می‌برد؛ چون طلا منبعی پایان‌پذیر ولی بادوام بود، استاندارد آن قیمت‌ها را کاهش می‌داد (همان، ذیل "gold standard: theory"). بعلاوه، کشوری که دچار کسری تراز پرداختهای خارجی می‌شد، می‌بایست آن را به طلا پردازد که این خود مستلزم خروج طلا از کشور - و در نتیجه کاهش آن در کشور - بود. خروج طلا در درازمدت نیز به کاهش سطح عمومی قیمت‌ها می‌انجامید؛ اگر صادرات افزایش می‌یافت، طلا دوباره به کشور بازمی‌گشت، و گرنه به رکود و بیکاری، کاهش قیمت سهام و ورشکستگی بنگاهها می‌انجامید، چنانکه این بحران در برخی کشورها به وقوع پیوست. این معایب، در کنار گذاشتن استاندارد طلا در ۱۹۱۴/۱۳۳۲ تأثیر بسیار داشت.

خوانده می‌شود. پول حکمی را دولتها و بانکهای مرکزی منتشر می‌کنند. این پول را نمی‌توان به طلا و نقره تبدیل کرد. پولهای کاغذی و مسکوک رایج کنونی، پولی حکمی هستند (>دائرةالمعارف کلمبیا<^۱، ذیل "fiat money").

(۲) پول تحریری. پول تحریری یا پول سپرده^۵ را نهادهای مالی سپرده‌پذیر منتشر می‌کنند. این نوع پول اعتباری به شکل حسابهای معاملات^۶ یا حساب جاری‌اند. بانکها، مؤسسات وام و پس‌انداز، اتحادیه‌های اعتباری و نهادهای مالی مشابه برخی از انواع حساب معاملات را به مشتریان ارائه می‌کنند و سپرده‌گذاران می‌توانند برای پرداخت بهای کالاها و خدمات، چک بنویسند (میلر و پولسینلی، ص ۲۹). تفاوت پول حکمی با پول تحریری آن است که پول حکمی دارای جامع‌ه است و برای هیچکس بدهی به حساب نمی‌آید، اما پول تحریری به وسیله بدهیهای نگهداری شده توسط بانک منتشرکننده آن، پشتیبانی می‌شود. پول حکمی، پول بیرونی^۷ است ولی پول تحریری، پول درونی^۸ است. پول بیرونی، برخلاف پول درونی، ثروت خالص برای جامعه است (>فرهنگ جدید پول و امور مالی پل گریو<، ذیل "fiat money"). پول تحریری در واقع حواله‌ای است برای دریافت پول حکمی.

(۳) پول الکترونیکی. این نوع از پول اعتباری در دهه‌های اخیر رایج شده است و افراد به جای استفاده از پول حکمی یا چک، از بانکداری الکترونیکی استفاده می‌کنند و به وسیلهٔ عملیات الکترونیکی سپرده‌گذاری یا خرید می‌کنند. پول الکترونیکی انتقال موجودی پول حکمی را از حسابی به حساب دیگر تسهیل می‌کند.

امروزه هر سه نوع پول اعتباری رواج دارد. با تکامل بانکداری، سهم پول حکمی در جریان کاهش می‌یابد و سهم پول تحریری و الکترونیکی بیشتر می‌شود.

ب) نظام پولی در جهان اسلام.

ظهور اسلام در زمان حاکمیت نظام پولی دو فلزی بود. دو پول فلزی رایج میان مسلمانان، سکه‌های طلا و نقره بود که به ترتیب دینار و درهم نام داشت (بعدها در مقاطعی از تاریخ اسلام سکه‌های نقره نیز دینار نام گرفتند - سطور بعد). در گزارشهای تاریخی و احادیث منقول از پیشوایان دینی، مطالبی دربارهٔ پولهای فلزی آمده است. در فقه اسلامی، در مبحث «بیع صرف»، به مقررات خرید و فروش دینار و درهم پرداخته شده است (- درهم*، دینار*، صرف*).

اولین اقدام فوری مسلمانان برای اسلامی کردن مسکوکات

پول کالایی تمام عیار^۱. از آغاز پیدایی پول کالایی تا پایان دورهٔ نظام پولی یک فلزی، پول کالایی تمام عیار رایج بود. پول تمام عیار، پولی است که ارزش آن به عنوان یک کالا در اهداف غیرپولی، معادل ارزش آن در اهداف پولی (به عنوان واسطهٔ مبادله) باشد؛ چنانکه پولهای کالایی فلزی و غیرفلزی، ارزش پولی و غیرپولی معادل داشته‌اند. در زمان حاکمیت استاندارد طلا، سکه‌های طلا پول تمام عیار بودند. سکه‌های پولی تمام عیار را معمولاً دولتها ضرب و منتشر می‌کردند و ذوب کردن آنها برای استفادهٔ غیرپولی، قانونی بود. کشورهایی که از سکه‌های طلا استفاده می‌کردند، با کشف معادن جدید طلا یا کاهش هزینه‌های معدن‌کاوی طلا، دچار تورم اقتصادی می‌شدند (میلر و پولسینلی، ص ۲۷-۲۸).

پول تمام عیار نماینده^۲. در تکامل پول کالایی، پول تمام عیار نماینده پدید آمد. پول نماینده، پول کاغذی یا سکه‌هایی جز طلا و نقره است که پشتوانهٔ آن طلا و نقره می‌باشد و می‌تواند به آنها تبدیل شود. پول کاغذی در نظام پولی تمام عیار نماینده، معادل سکه‌های تمام عیار است؛ کاغذ - که ارزش کالایش ناچیز است - نمایندهٔ طلا یا نقرهٔ پشتوانه است و به عبارت دیگر، دارندهٔ پول نماینده، طلبکار همان پشتوانه است. در اوایل قرن چهاردهم / بیستم در برخی کشورها گواهی طلا و گواهی نقره به عنوان پول نماینده به طور گسترده در گردش بود. پول نماینده هزینه‌های معاملاتی را کاهش می‌داد، زیرا نیازی به انتقال حجم بزرگی از طلا یا نقره نبود. ناشر پول نماینده، بر روی پول، متعهد می‌شد که دارندهٔ آن هر وقت بخواهد، می‌تواند آن را به مقدار معینی پشتوانهٔ طلا یا نقره تبدیل کند (میلر و پولسینلی، ص ۲۸).

پول اعتباری. پول نماینده، زمینه‌ساز پیدایی پول اعتباری شد. پول اعتباری پولی است که ارزش کالایی ناچیزی دارد و به تعبیر دیگر ارزش غیرپولی آن کمتر از ارزش پولی آن است. پول اعتباری سه نوع است: (۱) پولی حکمی^۳، (۲) پول تحریری، (۳) پول الکترونیکی.

(۱) پول حکمی. انتشار بی‌رویهٔ پول نماینده باعث شد تا ناشران آن (دولتها) نتوانند به تعهد خویش (تبدیل رسید پول تمام عیار به پول فلزی) عمل کنند؛ ازینرو به جای اینکه تبدیل پول نماینده را به سکهٔ طلا تضمین کنند، قدرت حاکمیت دولتها را - با امضای رئیس کل بانک مرکزی و وزیر دارایی یا خزانه‌داری - ضمانت کردند. این نوع پول، چون به فرمان و حکم دولت می‌تواند در پرداختها به کار گرفته شود، پول حکمی

1. full-bodied money

2. representative full-bodied money

3. fiat money

4. The Columbia encyclopedia

5. deposit money

6. transaction accounts

7. outside money

8. inside money

نقره تنگه بود که امیر تیمور آن را ضرب کرد (فراگنر، ص ۲۷۰، ۲۷۲). در این قرن‌ها، در عثمانی نیز نظام پولی دو فلزی حاکم نبود - هر چند که سکه‌های طلا و سکه‌های نقره در گردش بودند - زیرا دولت عثمانی هیچگاه بر رابطه میان سکه‌های طلا و نقره تأکید نکرد و نرخ قانونی ثابتی برای مبادله آنها قرار نداد. دولت عثمانی کوشید میان پولهای خُرد که استفاده روزمره داشت مانند آقچه، و سکه‌های نقره بزرگتر که برای پرداختهای بین‌المللی استفاده می‌شد، رابطه قانونی برقرار کند (گریر، همانجا).

آقچه (سکه نقره) مهمترین سکه در سراسر قرون اولیه حکومت عثمانی بود. در اینجا نیز کاهش عیار سکه تأثیرات مهمی بر نظام پولی نهاد. در واقع پست شدن ارزش سکه مهمترین ویژگی نظام پولی عثمانی بود. پست شدن ارزش آقچه تا آنجا ادامه یافت که سرانجام آقچه فاقد محتوای نقره شد (همان، ص ۳۱۰-۳۱۲).

با کمتر شدن ارزش آقچه، فروش بسرعت جای آن را گرفت. دولت عثمانی حقوق نظامیان را با سکه‌هایی می‌داد که ارزش آنها تنزل یافته بود و بدین ترتیب سکه‌ها را توزیع می‌کرد. در پی کاستن ارزش سکه، عناصر دیگری، مانند جعل سکه، نیز به نظام پولی عثمانی ضربه زد (همان، ص ۳۱۲). مهمترین دلایل تنزل ارزش پول در دوره عثمانی عبارت بودند از: افزایش تقاضای پول در نتیجه رشد جمعیت، رشد درآمد و افزایش «پولی شدن» اقتصاد عثمانی؛ رشد مخارج و کسری بودجه دولت؛ نامتعادل بودن موازنه پرداختها؛ فرسایش سکه‌های در گردش؛ نوسان نرخ بازاری مبادله بین طلا و نقره؛ کارآمد نبودن دستگاه جمع‌آوری مالیات دولت عثمانی و نتیجتاً فرارهای مالیاتی بسیار (همان، ص ۳۱۵).

در واقع نظام پولی دو فلزی، عمدتاً با حاکمیت استاندلرد طلا از صدر اسلام تا اوایل سده چهاردهم، نظام پولی رایج در جهان اسلام بوده است (احمد، ص ۲). در عین حال گزارشهایی از ضرب سکه مسین توسط بنو اُرتُق، بنو زنگی، ترکان آسیای صغیر و تیموریان در دست است (د. اسلام، چاپ اول، ذیل "Dirham"؛ توختییف، ص ۳۳، ۳۵). همچنین در کنار یگانه پول رایج در دوره صفویان یعنی دینار عراق و تبریز، سکه‌های مسی با نام قاز یا قازیکی نیز ضرب می‌شده است (فراگنر، ص ۲۷۶).

امروزه نظام پولی در جهان اسلام تابع نظام پولی دنیاست و مسائل فقهی نیز با توجه به این نظام مطرح می‌شود (— ادامه مقاله، بخش ج، احکام فقهی). در این میان، برخی محققان و

افزودن واژه «بسم‌الله» بر مسکوکات ساسانی (درهم یا دینار) بود (دهخدا، ذیل «درهم»). در عین حال مسلمانان فعالیت‌های پراکنده‌ای نیز برای ضرب سکه به عمل آوردند. سکه‌ای ضرب شده در طبریه شام به تاریخ ۱۵ هجری قدیمترین دینار شناخته‌ای است که به مسلمین نسبت می‌دهند. بر این سکه که مانند مسکوکات رومی حاوی نقوشی چون صلیب و تاج و چوگان است، کلمه خالد [بن‌ولید] نقش شده است (زیدان، ص ۱۰۱-۱۰۲). از سکه‌های دیگری نیز در دوره خلفای راشدین و امویان یاد شده است (همان، ص ۱۰۲). اما این نوع سکه‌ها در ممالک اسلامی رسمیت نیافت و معاملات معمولاً با دینار و درهم رومی و ایرانی صورت می‌گرفت، تا اینکه عبدالملک مروان، به توصیه امام محمدباقر علیه‌السلام سکه‌های رایج را جمع‌آوری و سکه‌های اسلامی ضرب کرد (همانجا؛ بیهقی، ج ۲، ص ۲۳۲-۲۳۶). بعدها با گسترش قلمرو مسلمانان و تشکیل حکومت‌های مقتدر، سکه‌های اسلامی در شهرهای مهم خراسان، عراق، شام، افریقیه و اندلس ضرب می‌شد و به اقتضای زمان و مکان و سیاست‌های مالی و افزایش طلا و نقره، حجم و شکل آن تغییر می‌یافت (زیدان، ص ۱۰۳)؛ چنانکه در دوره ۲۰ ساله حکومت یوسف بن تاشفین (حک: ۴۸۰-۵۰۰) از امرای مرابطون، به‌طور متوسط سالی ۱۳ نمونه دینار ضرب شد و شمار ضربخانه‌ها نیز افزایش یافت (مسیه، ص ۱۰۸-۱۱۰). گاه پیش می‌آمد که برخی حکام محلی از عیار سکه‌ها می‌کاستند که این مسئله برای بازرگانان زیان‌آور بود، چنانکه در دوره ایلخانان مغول این مشکل گیخاتو (حک: ۶۹۰-۶۹۴) را واداشت تا اسکناس را رایج کند (— چاو*) و در پی آن مردم موظف شدند تا تمام طلا و نقره‌ای را که داشتند، تحویل خزانه دولت دهند، هر چند که مردم به این سیاست روی خوش نشان ندادند. چون غازان به حکومت رسید، اصلاحات وسیعی را در همه زمینه‌ها اعمال کرد، و از جمله سیاست پولی را نیز سامان داد؛ پیش از آن برخی حکام دست‌نشانده که حق ضرب سکه داشتند عیار سکه را تقلیل داده بودند. غازان برای اصلاح نظام پولی حق ضرب سکه را از این حکام سلب کرد و آن را به ضربخانه‌های رسمی اختصاص داد. به فرمان وی واحد مسکوکات و واحد مقیاسات در سراسر قلمرو ایلخانان یکسان شد (اشپولر، ص ۳۰۱-۳۰۲). وی واحد جدیدی از مسکوکات یعنی دینار نقره معروف به دینار رایج را رایج کرد که ۲٫۱۴ گرم وزن داشت (همان، ص ۳۰۳؛ فراگنر، ص ۲۷۱). در واقع در پرتو اصلاحات غازان از قرن ۸ تا ۱۲ نظام پولی یک فلزی (نقره) حاکم شد. از مشهورترین سکه‌های این دوره سکه

۳) ایجاد نسبت ذخیره صددرصد برای پول حکمی. در اقتصاد پولی بدون بهره، کارایی نسبی پول حکمی را می‌توان با برقراری نسبت ذخیره‌ای برابر صددرصد در بانکها، افزایش داد (← جرحی، ص ۱۱۵).

منابع: یرنولد اشپولر، تاریخ مغول در ایران: سیاست، حکومت و فرهنگ دوره ایلخانان، ترجمه محمود میرآفتاب، تهران ۱۳۶۵ ش؛ ابراهیم بن محمد بیهقی، المحاسن و المساوی، چاپ محمدابوالفضل ابراهیم، قاهره [۱۹۶۱/۱۳۸۰؟]؛ عرفان توختی، سیاست پولی - مالی تیمور و خاندان او و سکه‌های آنها، به کوشش بهمن اکبری، قم ۱۳۷۷ ش؛ علی اکبر دهخدا، لغت‌نامه، زیر نظر محمد معین، تهران ۱۳۲۵، ۱۳۵۹ ش؛ جرجی زیدان، تاریخ تمدن اسلام، ترجمه و نگارش علی جواهر کلام، تهران ۱۳۶۹ ش؛ برت فراگتر، «اوضاع اجتماعی و اقتصادی داخلی»، در تاریخ ایران: دوره تیموریان، پژوهش از دانشگاه کمبریج، ترجمه یعقوب آژند، تهران ۱۳۷۹ ش؛

Imad-ad-Dean Ahmad, *The Dinar: indispensability of hard money to the Islamic monetary regime*. (30 Oct. 1998). [On-line]. Available: www.minaret.org/monetary/htm; *The Columbia encyclopedia*, 6th ed., New York 2000. [On-line]. Available: [www.bartleby.com/s.v. "fiat money"](http://www.bartleby.com/s.v./fiatmoney); *EI*¹, s.v. "Dirham" (by E. V. Zambaur); Haim Gerber, "The monetary system of the Ottoman empire", *Journal of the economic & social history of the Orient*, vol. XXV, pt. III (1992); Mabid Ali Mohamad Mahmoud Jarhi, "The relative efficiency of interest-free monetary economics: the fiat money case", in *Studies in Islamic economics*, ed. Khurshid Ahmed, Leicester, U.K. 1980; Ronald A. Messier, "Quantitative analysis of Almoravid Dinars", *Journal of the economic & social history of the Orient*, vol. XXIII, pts. I & II (1990); Roger LeRoy Miller & Robert W. Pulsinelli, *Modern money and banking*, New York 1985; Victor E. Morgan, *A history of money*, Middlesex, Eng., 1969; *The New Palgrave dictionary of money & finance*, ed. Peter Newman, Murry Milgrate, and John Eatwell, London 1992, s.vv. "bimetallism" (by Michael D. Bordo), "fiat money" (by David Laidler), "gold standard" (by Marcello de Cecco), "gold standard: theory" (by Michael D. Bordo); Umar Ibrahim Vadillo, *The return of the gold Dinar*, Scotland. [On-line]. Available: www.murabitum.org/programme/retgold/htm/. [11 Oct. 2000].

/ سیدحسین میرجلیلی /

اقتصاددانان مسلمان معاصر دیدگاههایی خاص درباره انتخاب نظام پولی ارائه کرده‌اند که به اهم آنها اشاره می‌شود:

۱) بازگشت به نظام پولی دو فلزی. عمر ابراهیم وادیلو در کتاب «بازگشت دینار طلا»^۱ به دفاع از بازگشت از پول کاغذی موجود به نظام پولی دو فلزی دینار و درهم در صدراسلام، پرداخته است. به نوشته وی، بازگشت دینار طلا منجر به حذف بانکهای مرکزی می‌شود. تعداد بسیاری مؤسسه مالی خصوصی ایجاد می‌شود که فعالیت‌های مالی آنها با ۱۰۰٪ ذخیره انجام می‌گیرد. به عقیده وی، ایجاد بانکهای اسلامی در کشورهای مسلمان بدون تغییر پول اساساً نادرست است و در فقه اسلامی جایی برای بانک اسلامی وجود ندارد (ص ۱۳)، زیرا پول اعتباری رایج، در واقع، بدهی است و برخلاف طلا و نقره، ثروت واقعی نیست و بدهی در فقه اسلامی، نمی‌تواند وسیله مبادله باشد (همان، ص ۱۸). وی می‌افزاید: پول فلزی طلا و نقره، ثروت واقعی است. یک جوجه مرغ در زمان پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - یک درهم بود و امروزه در اروپا هم یک جوجه مرغ تقریباً معادل یک درهم است؛ یعنی طی ۱۴۰۰ سال «اثر تورمی» نقره عملاً صفر بوده است، اما در ۲۵ سال گذشته در اروپای غربی قیمت‌ها دست کم ده برابر، و در مکزیک و برزیل و ترکیه بمراتب بیشتر شده است (همان، ص ۱۹).

روشهای پیشنهادی وادیلو برای انتقال از نظام پول اعتباری موجود به نظام پولی دو فلزی درهم و دینار عبارت‌اند از: ضرب و نشر دینار و درهم بر طبق وزن‌ها و اندازه‌های مشخص و معیار سنتی؛ آزادی کامل در خرید و فروش و مالکیت هر مقدار از درهم و دینار در چارچوب فقه اسلامی که شامل چهار مرحله است (برای آگاهی از این مراحل ← همان، ص ۲۵)؛ تسهیل در حمل و نقل طلا برای تجارت بین‌المللی به وسیله شبکه‌ای از مؤسسات معین در سراسر جهان که شبیه به «تسویه در بانکداری»^۲ عمل می‌کند؛ برگزیدن دینارها و درهمهای ضرب شده جدید به جای تمام پولهای کاغذی و ملغی کردن تمام امتیازات پول کاغذی (همان، ص ۲۴).

۲) بازگشت به استاندارد طلا. نظام پولی فلزی با حاکمیت استاندارد طلا، یکی دیگر از روشهای پیشنهادی برخی پژوهشگران مسلمان است، زیرا از صدراسلام تا اوایل سده چهاردهم، پول جهان اسلام بوده است انتخاب این نظام باعث ثبات پایدار اقتصاد کلان در درازمدت می‌شود، برای مبارزه با بهره برتری دارد، و افزون بر اینها در محاسبه نصاب زکات نقدین از پول طلا استفاده می‌شود (احمد، ص ۲).